

Sistem Gerçekte Nasıl Çalışır?

Bölüm 4 / 7

Maksattan yaşayan projeye uzanan açık işleyiş

Artık ilkelere uygulamaya geçiyoruz.

Bu bölümde Dayanışma Çemberi'nin bir fikir ortaya çıktığı andan, faaliyetin sürdürüldüğü ve oluşan değerin paylaşıldığı ana kadar hangi adımlarla çalıştığını göreceğiz.

Her çember kendi alanına göre ayrıntılarını belirleyebilir; fakat adil işleyişi koruyan temel sıra değişmez.

İŞLEYİŞİN BAŞLANGICI

“Önce maksat açıklanır; sonra ihtiyaçlar, katkılar, sorumluluklar ve haklar görünür hâle getirilir.”

1. Açık ve sınanabilir bir maksat tanımlanır.

“Güzel bir iş yapmak” tek başına yeterli değildir. Çember neyi, kimler için, hangi kapsamda ve hangi sonuçla gerçekleştirmek istediğini anlaşılır biçimde ifade eder.

Maksat, sonraki bütün ihtiyaçların, katkıların ve kararların ölçüsü olur.

Başlangıç belgesi temel soruları cevaplar.

- Hangi ihtiyaç veya imkân için kuruluyoruz?
- Ortaya çıkarmak istediğimiz somut değer nedir?
- Kimlere ve hangi alana hizmet edeceğiz?
- İlk aşamanın sınırı ve başarı ölçüsü nedir?
- Hangi ilkelerden taviz vermeyeceğiz?

Maksat büyüyebilir; belirsizleşemez.

Proje zamanla yeni faaliyetler geliştirebilir. Ancak her genişleme ortak maksada hizmet etmeli ve çemberin taşıyabileceği sorumlulukla uyumlu olmalıdır.

Yeni bir yön, yalnızca güçlü bir kişinin isteğiyle değil, ortak değerlendirmeye kabul edilir.

2. Para listesi değil, ihtiyaç haritası çıkarılır.

Proje başlamadan önce yalnızca bütçe değil; fikir, bilgi, emek, zaman, mekân, ekipman, ilişki ağı, organizasyon, finansman, risk ve süreklilik ihtiyaçları ayrı ayrı belirlenir.

Bu harita, neyin gerçekten eksik olduğunu ve hangi katkıların birbirini tamamlayacağını gösterir.

Her ihtiyaç dört unsurla açıklanır.

- Neye ihtiyaç var?
- Ne zaman ve ne kadar süreyle gerekiyor?
- Hangi nitelik veya standart bekleniyor?
- Bu ihtiyacın sorumlusu ve doğrulama yöntemi kim?

Görünmeyen iş de ihtiyaç haritasına girer.

Koordinasyon, bakım, iletişim, kayıt tutma, kriz çözme ve süreklilik gibi işler çoğu projede bütçede görünmez; fakat faaliyetin ayakta kalmasını sağlar.

Çember, sonucu doğrudan üretmese bile sistemi yaşatan bu emeği başlangıçtan itibaren tanımlar.

3. İhtiyaçlara karşı açık katkı çağırısı yapılır.

İnsanlardan belirsiz biçimde “destek olmaları” istenmez. Hangi ihtiyaca, hangi nitelikte, ne kadar süreyle ve hangi sorumlulukla katkı beklendiği açıklanır.

Böylece kişi imkânını gerçek ihtiyete göre teklif eder; çember de gereksiz vaatler yerine uygulanabilir taahhütler toplar.

Katkı teklifi yalnızca “ne vereceğim?” değildir.

- Sunacağım kaynak veya kabiliyet nedir?
- Miktarı, süresi ve teslim biçimi nedir?
- Hangi sorumluluğu ve riski üstleniyorum?
- Hangi koşullarda sürdürebilirim?
- Karşılık, hakkediş veya gönüllülük tercihim nedir?

AÇIK TAAHHÜT

“Belirsiz fedakârlık değil, açık katkı ve taşınabilir sorumluluk aranır.”

4. Katkılar ihtiyaca uygunlukla değerlendirilir.

Her teklif sırf iyi niyetle sunulduğu için kabul edilmez. Projenin gerçek ihtiyacı, kalite şartı, zamanlaması, maliyeti ve oluşturacağı bağımlılık birlikte değerlendirilir.

Amaç insanları elemek değil; katkıyı doğru yerde kullanarak hem kişiyi hem projeyi korumaktır.

Kabul edilen katkı için açık mutabakat kurulur.

- Katkının kapsamı ve ölçüsü
- Başlangıç, süre ve teslim noktaları
- Sorumluluk ve karar alanı
- Doğrulama ve kayıt yöntemi
- Hakkedış ilkesi veya gönüllü katkı tercihi
- Değişiklik ve ayrılma koşulları

Sözlü yakınlık yerine yazılı açıklık güven üretir.

Kayıt, insanlar birbirine güvenmediği için değil; hafızalar, şartlar ve kuşaklar değiştiğinde güvenin korunması için tutulur.

Açık mutabakat, sonradan oluşabilecek farklı beklentileri daha başlamadan görünür hâle getirir.

5. Katkılar kendi niteliği içinde kaydedilir.

Çember farklı katkıları tek bir ekonomik sığata indirgemez. Her katkı, projede doğurduğu gerçek etki ve taşıdığı yük bakımından izlenir.

Bu değeriendirme dört ana boyutta düzenlenebilir: Emek, Risk, Değer ve Süreklilik.

Dört katkı boyutu

- EP - Emek Payı: harcanan zaman, yoğunluk, uzmanlık ve fiilî üretim
- RP - Risk Payı: finansal, mesleki, hukuki veya itibari risk üstlenimi
- DP - Değer Payı: fikrin, bilginin, ilişkinin veya kaynağın projeye etkisi
- SP - Süreklilik Payı: sorumluluğun devamı, bakım ve güvenilirlik

Puan, insanın değerini değil katkının ağırlığını gösterir.

Katkı puanı kişilerin üstünlüğünü ölçmez. Yalnızca belirli dönem ve proje içindeki katkıların hakkaniyetli biçimde karşılaştırılabilmesi için ortak bir dil sağlar.

Bu nedenle ölçütler başlamadan önce açıklanır; kişiye göre değiştirilmez.

KATKI DEĞERLENDİRMESİ

“Ölçülen insan değildir; ortak projeye taşınan emek, risk, değer ve sürekliliktir.”

6. Katkı gerçekleştikçe kayıt güncellenir.

Vaat edilen katkı ile gerçekleşen katkı aynı kabul edilmez. Zaman, teslim, sorumluluk, risk ve sonuçlar belirlenen aralıklarla kayda geçirilir.

Kayıt tek kişinin kanaatine değil, mümkün olduğunca doğrulanabilir işaretlere ve ilgili kişilerin karşılıklı onayına dayanır.

Açık kayıt, ortak hafızadır.

Katılımcılar hangi ihtiyacın kim tarafından, ne zaman ve hangi sonuçla karşılandığını görebilir.

Yanlış veya eksik kayıtlar itiraz edilebilir; düzeltmelerin gerekçesi de görünür kalır.

Kayıt cezalandırmak için değil, öğrenmek için de kullanılır.

Planlanan ile gerçekleşen arasındaki farklar projenin kapasitesini, darboğazlarını ve yeni ihtiyaçlarını gösterir.

Böylece sistem yalnızca pay hesaplayan değil, her döngüde daha gerçekçi ve dayanıklı hâle gelen yaşayan bir yapıya dönüşür.

7. Karar hakkı, konu ve sorumlulukla ilişkilendirilir.

Her karar herkesin aynı ayrıntıda müdahil olmasını gerektirmez. Günlük uygulama, ilgili sorumlular tarafından; yapının ilkelerini, bütçesini veya uzun vadeli yönünü etkileyen kararlar ise ortak mekanizmalarla alınır.

Yetki, hesap verme sorumluluğundan ayrılamaz.

Kararlar üç seviyede düzenlenebilir.

Kararın etkisi büyüdükçe katılım ve onay eşiği genişler.

- Uygulama kararları: görevi taşıyan ekip ve sorumlular
- Kaynak ve plan kararları: ilgili katkı sahipleri ve koordinasyon
- İlke, mülkiyet ve strateji kararları: çemberin nitelikli ortak iradesi

Tek kişinin vetosu da sınırsız çoğunluk da adil değildir.

Kişinin mülkiyet, emek veya uzmanlık alanından doğan korunmuş hakları gözetilir; fakat bu hak bütün yapı üzerinde mutlak iktidara dönüşmez.

Nitelikli çoğunluk, temel kararların dar bir grupta alınmasını önlerken azınlık haklarını da açık ilkelerle korur.

8. Gelir önce faaliyetin gerçek yüklerini karşılar.

Elde edilen her gelir doğrudan dağıtılabılır kazanç değildir. Faaliyet giderleri, yasal yükümlülükler, bakım, yenileme, güvence ve gerekli rezervler açık biçimde ayrılır.

Dağıtılabılır değer ancak sistemin devamlılığı güvence altına alındıktan sonra belirlenir.

Dağıtılabilir değer farklı havuzlara ayrılabilir.

- Katkı ve hakkeleş havuzu
- Yenileme ve süreklilik rezervi
- Ortak hayır fonları
- Yeni proje ve gelişim fonu
- Çemberin birlikte belirlediğı diğer maksatlar

Katkı havuzu açık oranla paylaşılır.

Her katılımcının toplam katkı puanı; Emek, Risk, Değer ve Süreklilik boyutlarının, önceden belirlenmiş ağırlıklarla birleşmesinden oluşur.

Kişinin katkı havuzundaki payı, kendi toplam katkı puanının bütün katılımcıların toplam katkı puanına oranıyla belirlenir.

Paylaşımın sade mantığı

$$\text{Kişi Payı} = (\text{Kişi TKP} / \text{Toplam TKP}) \times \text{Katkı Havuzu}$$

TKP: Emek, Risk, Değer ve Süreklilik boyutlarının proje için belirlenen ağırlıklarla birleşen toplam katkı puanı

Rakamların ayrıntısı projeye göre değişebilir; değişmeyen esas, ölçütlerin baştan açık ve herkese aynı uygulanmasıdır.

Hakkediş ile ödeme zamanı aynı olmak zorunda değildir.

Bir katkı hak doğurduğu hâlde projenin nakit akışı henüz ödemeye elvermeyebilir. Bu durumda hak silinmez; ertelenme, kısmi ödeme veya farklı karşılık biçimi açık mutabakatla kaydedilir.

Likidite sorunu, katkının görünmez bırakılmasına gerekçe yapılamaz.

9. Finansman da açık vadeli bir katkı olarak düzenlenir.

Pasif Finans Katılımcısı projeye başlangıç kaynağı sağlar; ana parasının geri dönüşü, taşıdığı riskin karşılığı ve payının zaman içinde nasıl azalacağı baştan belirlenir.

Böylece finansman gerekli güvenceyi alır; fakat proje sonsuza kadar sermayenin hâkimiyetinde kalmaz.

AZALAN FINANS PAYI

**“Finansman projeyi başlatabilir; fakat bütün geleceğini
sınırsız biçimde sahiplenemez.”**

10. Sistem belirli dönemlerde yeniden değerlendirilir.

İhtiyaçlar, gerçekleşen katkılar, sorumluluklar, ölçütlerin isabeti, gelirler, fonlar ve riskler düzenli döngülerde gözden geçirilir.

Amaç kuralları keyfî biçimde değiştirmek değil; değişen gerçeği ortak ve kayıtlı biçimde sisteme yansıtmaktır.

Yeni katılımcı için kapı açık, şartlar nettir.

- Ortak maksat ve ilkeleri kabul eder.
- Gerçek bir ihtiyaca karşı katkı teklifi sunar.
- Rolü, sorumluluğu ve değerlendirme biçimi açıklanır.
- Geçmiş haklara ortak olmaz; katıldığı andan itibaren katkı üretir.
- Karar hakkı üstlendiği sorumlulukla birlikte gelişir.

Ayrılmak, katkının geçmişini silmez.

Katılımcı ayrıldığında tamamlanmış hakketişleri, devam eden yükümlölükleri, teslim etmesi gereken ortak kayıt veya varlıklar ve gizlilik sorumlulukları açıkça hesaplanır.

Çember, kişiyi kalmaya zorlamadan projenin sürekliliğini ve diğer katılımcıların haklarını korur.

11. İtiraz, sistemin bozulması değil düzeltme imkânıdır.

Katılımcılar katkı kaydına, değerlendirme ölçüsüne, karara veya paylaşımına itiraz edebilir. İtirazın kime, hangi sürede ve hangi delillerle yapılacağı baştan bellidir.

Uyuşmazlık mümkün olduğunca önce diyalog, sonra bağımsız değerlendirme ve gerekiyorsa ortak karar yoluyla çözülür.

Adil çözüm dört güvenceye dayanır.

- Tarafların ayrı ayrı ve birlikte dinlenmesi
- Kayıt ve önceden kabul edilen ilkelere başvurulması
- Çıkar çatışması olan kişinin karardan çekilmesi
- Kararın gerekçesi ve düzeltme yolunun görünür olması

İşleyiş bir çizgi değil, yaşayan bir dögüdür.

Maksat ihtiyaçları doğurur; ihtiyaçlar katkıları çağırır; katkılar sorumluluk ve hak oluşturur; kayıt kararları besler; faaliyet değer üretir; paylaşım ve fonlar yeni imkânlar açar.

Her dögüde sistem yeniden öğrenir ve ortak maksada daha güçlü hizmet eder.

Bu bölümün özü

Dayanışma Çemberi iyi niyetleri belirsiz bir havuzda toplamaz.

Ortak maksadı açıklar; ihtiyaçları görünür kılar; katkıları mutabakatla kaydeder; sorumlulukla yetkiyi ilişkilendirir; oluşan değeri açık ölçütlerle paylaştırır ve sistemi düzenli olarak yeniler.

Bir çemberin çalışma sırası

- Maksadı ve sınırları tanımla
- İhtiyaç haritasını çıkar
- Açık katkı çağrısı ve mutabakat kur
- Katkıyı kaydet, doğrula ve değerlendir
- Kararları yetki ve sorumlulukla al
- Geliri, hakkedişi ve fonları açıkça yönet
- Döngüyü gözden geçir; giriş, çıkış ve itirazları koru

YAŞAYAN SİSTEM

“Açıklık güveni, kayıt hakkaniyeti, ortak karar ise sürekliliği korur.”

Şimdi bu sistemin gelecekte kimin elinde yaşayacağını soruyoruz.

Dayanışma Çemberi'nin işleyişini kurmak tek başına yeterli değildir. Modelin gençlerin fikirlerini, emeklerini ve geleceklerini taşıyabilecek gerçek bir alternatif alan olması gerekir.

Beşinci bölümde gençlere yalnızca güzel bir dava değil; özgürlük, imkân, hakkaniyet ve somut gelecek sunmanın şartlarını ele alacağız.

BÖLÜM 5'E GEÇİŞ

“Gençlere nasıl bir gelecek teklif ediyoruz?”